

В розвідці д-ра Папе п. т. *Wiadomość o archiwach węgierskich i materyale ich* находимо два місця, для нас подекуди не без ваги. На ст. 448 згадує автор про участь карпатських підгірян в поході Яна Ольбрахта на Угорщину на підставі угорських актів. Ті акти по нашій думці могли-б дати деякі причинки до історії руської народности на захід від Сяна. Далі потверджує п. Папе на сторони 451, що дійсно в останніх літах Казимира Ягайлоньчика мав бути якийсь наказ будувати нові руські церкви, чого не припускали дотепер польські історики.

Крім згаданого маємо в тім томі реєстр урядників і достойників Краківського воєводства з років 1374—1506, зладжений п. Федоровичем, та геральдичні записки головню з Серадзької землі зібрані д. Лагуною, а впорядковані н.—Некосінським.

С. Рудницький.

Дневникъ Якова Марковича, т. III, р. 1730—4, К., ст. 418 (додаток до К. Старини 1894—6 р.).

Витаючи появу перших двох томів нового видання сього многоцінного джерела (Записки т. XII), висловляв я страх — чи доведе редакція Київської Старини до кінця сю простору публікацію. Сі сумні предчутя, здаєть ся, уже справдили ся: подавши в додатках до 1894—6 р. третій том Дневника, редакція почала потім містити різні иньші материяли, а Дневник урвав ся. Опублікована частина становить тільки коло третини цілости, судячи по поданій редактором описи рукописи. Можемо з тим більшим притиском повторити бажанне, аби якась комбінація улекшила публікування Дневника та прискорила закінченне його. *М. Г.*

Кієвъ и университетъ св. Владиміра при императорѣ Николаѣ I, К., 1896, ст. 100+16 таблиць, 4^о.

Се видане зроблене заходом київського університета з нагоди відкриття пам'ятника Николаю I в університетськiм сквері. Книжка видана дуже розкішно на краснім папері з кольоровою вінтою; кожда картка оздоблена лентою ордера св. Володимира, державними орлами і гербами Київa; до того ще додано 16 гарних фототипій, що представляють види університетського будинку і иньших, головню тих, яких початок вяже ся з історією Николая I. Текст книжки одначе не відповідає привабливому зверхньому вигляду: він зладжений сухо в офіційно-патріотичнім тоні.

Книжка починаєть ся коротким вступом, що має титул „Императоръ Николай Павловичъ и его политическая идея“. Тут анонімний автор коротко характеризує „заслуги“ Николая для Росії взагалі та спеціально підносить його „політичну ідею“, яку він цілою силою своєї енергії постановив перевести, щоби „исконн русскій“ край зросійщити і виперти

з него польський вплив. Николай стремів до того всіми дорогами, але найбільше дорогою просвіти і науки і сему то власне моменту в „ідеї“ імператора київський університет завдячує своє існуванє. Самий текст поділений на дві глави: перша глава описує: Київ за Николая I. Тут подана коротко історія Київа і „юго-западного края“ перед Николаєм: упадок міста за Катерини (сама-ж вона писала про него, що у Київі бачить тільки форти і передмістя, самого міста дошукати ся не може), дальше підносить ся спольщенє Київщини за Павла і за Олександра I, що мав енергічного помічника в особі Адама Чарторийського. Николай I зачав зараз з перших лїт свого панованя випирати польоїзацію, каже автор, і вичисляє способи, якими він до того стремів. І так: заборонє польських мундурів, причисленє до селянського або міщанського стану польського шляхоцького пролетаряту, через що число польської шляхти зменшило ся на 64000; відібране у Київа маґдебурського права (!), внесене литовського статута; замкненє бердичівського шляхоцького банка, а натомість вітворенє у Київі купецького банка, який вже був в Одесї; обмеженє права католикам займати уряди судові і заборона сповняти адміністраційні функції; вкінци замиканє польських шкіл, заснованих Чацким на Поділю, Волині і в Київщинї, як також і женських шкіл при монастирях; на місце замкнених шкіл, пише автор, правительство до 1832 р. не могло нічого зробити, аж коли в 1832 утворено з губерній: Чернигівської, Київської, Волинської і Подільської київський учебний округ, тоді вже справа пішла ліпше: вітворювано мужескі гімназії, а на місце замкнених женських монастирських шкіл — інститути для дворянських дівчат; у Київі заложено було ще інститут для сиріт гр. Левашової. В тій же главї книжки автор говорить ще про заслуги Николая коло консервованя історичних памяток Київа (відкопанє Золотих воріт, відбудованє Десятинної церкви, реставрація фресків Софійського собора*), заснованє археографічної комісії і т. и.), як також і його заслуги для вигоди і окраси міста (міст на Дніпрі й ин.).

Змістом II глави є історія заснованя і розвою київського університета. В першій відділі тої глави автор дає погляд на стан просвіти в тім часі в сім краю; в другій говорить про сам акт заснованя університета, що припадає на 1833 р., в третій про перші наукові сили університета. Згадує тут про першого ректора і професора „русской словесности“ Максимовича, Циха, проф. історії Костомарова, що „через

*) Тут наведений погляд на справу реставрації митр. Філарета, який він висловив Николаю: що відновленє фресків буде захоотою для старовірів в їх „мжеученях“, бо деякі сьвяті на фресках мали зложені руки по старобрядному: двоперстне.

арешт і засланє мусів перервати свій курс⁴, і иньших; піднесено тут заслуги першого попечителя Брадке. Ширше згадує автор по початки юридичного і медичного факультета. В особнім відділі говорить він, та на жаль за коротко, про заснуванє при університеті в 1851 р. „Комісії для описанія кievського учебного округа“. В остатнім відділі сказано про фонди університета і про будову нового будинку.

Як бачимо, автор порушує багато інтересних тем, і міг би про них багато сказати, маючи приступ до всіх університетських актів, та на жаль його офіційний напрям посушив сі теми, і сей офіційно-патріотичний несмачний тон псує вражінє і знеохочує читача. *М. П-а.*

Л. Струнина — Первья воскресныя школы въ Кіевѣ (К. Старина 1898, V, ст. 287—307).

Для піднесеня просвіти серед низших верств причиняють ся побіч иньших способів в високій мірі недільні школи. Такі школи з конфесійним характером повстали за реформації; з сьвітським напрямом повстали такі школи в Англії доперва в XVIII в. Від того часу недільні школи вирости до немалої цифри; в р. 1890 було на цілім сьвітї коло міліона недільних шкіл. В Росії є їх 1500. Перші недільні школи в Росії повстали в Київї в році 1859. Щоб підготовити низші верстви до реформ, які невдовзі настали, треба було дати тим упослідженим спосіб до просвіти, науки. Повстала отже серед гуртку тамущих інтелігентів гадка завести недільні школи. Під проводом куратора Н. Пирогова і професора Павлова удалось побороти всі перепони і 11 жовтня 1859 була відкрита перша недільна школа. Численна фреквенція (149 слухачів), була доказом, що школа така є конечною. Учителями в першій недільній школі в Київї були студенти університету. На взір першої школи повставали щораз нові недільні школи в ріжних частях Київа, і то особно для жінок, а особно для мушья. В школах для жінок учили звичайно учительки з якого небудь пансіону. Треба було поборювати пересуди і заскорувлі погляди на становище жінок, щоб і їх приєднати для тих шкіл.

Школи такі піддержувано головно добровільними датками, які завдяки впливам тодішнього генерал-губернатора кн. Васильчикова зрости до поважних сум. Для збільшеня фонду студенти давали концерти і представленя і призначували доходи з них на удержанє недільних шкіл. Головно треба було книжок і приборів до науки.

Найбільшій процент учеників становив український елемент (90%), решта припадала на иньші народности. Найбільше по стану було дітей селянських, а найшпильнійше учащали люде в віці 7—15 літ; що старші, тим меньше їх було.